

Přenos zkušeností ze Saska: 18 let soužití s vlkem

Aleš Vorel, Linda Blättler

Sasko bylo v roce 2000 první německou spolkovou zemí, kde se objevil vlk, a na dalších šest let zůstalo jediným místem jeho výskytu v SRN. Dnes zmiňované šelmy žijí již v sedmi spolkových zemích. Sasko však nadále zůstává místem, kde se soužití s „potenciálně konfliktní šelmou“, jak ji v němčině nazývají, daří zdánlivě nejlépe.

Konflikty

Nejčastěji zmiňovanými tématy, která provázejí návrat vlků do Evropy, jsou preventivní opatření ochrany stád a náhrady vlkem způsobených škod. Obě jsou v Sasku zpracovávána v Plánu péče (MP), který vznikl po půlročním jednání zainteresovaných organizací v roce 2009, kdy už se v zemi vyskytovalo několik vlčích smeček. Jeho cílem je stanovení pravidel pro řešení vznikajících konfliktů a třecích ploch. Taktovku MP drží nejvyšší úřad pro ochranu přírody, kterým je Saské státní ministerstvo pro životní prostředí a zemědělství, odborným garantem se stala organizace LUPUS – Institut pro monitoring a výzkum vlků v Německu.

Saský MP je založen na vytyčení konfliktních oblastí – chovu hospodářských zvířat, myslivosti, tématu „problematických vlků“ a řešení jejich konfliktního potenciálu. Oblast myslivosti byla od vzniku první verze MP „vyřešena“ investicí do výzkumu, věnovanému chování kopytníků ve vlčích oblastech. Uvedené studie již přinesly např. informace o tom, že vlčí přítomnost myslivecky atraktivním živočichům neškodí (neodcházejí z oblasti, nemění své návyky, netrpí stresem), naopak lze u nich pozorovat jisté zlepšení kondice a ostražitosti¹.

¹ Zprávu z první fáze výzkumu „Schalenwildforschung im Wolfsgebiet der Oberlausitz“ lze najít na stránkách Technické univerzity v Drážďanech (TU-Dresden).

I proto vznikl projekt OWAD – Objektivní akceptace vlka v člověkem pozměněné přeshraniční krajině, jehož prvním milníkem je právě přenos zkušeností ze Saska do Čech (owad.fzp.czu.cz). Co jsme se za prvních devět měsíců tříletého projektu dozvěděli, představujeme v následujících řádcích.

Instalace fotopasti v rámci maticového sezónního průzkumu početnosti savců v projektu OWAD (NP České Švýcarsko, 2018). Foto Aleš Vorel

V oblasti chovu hospodářských zvířat panuje také relativně klidná situace. Důraz je kladen na podporu prevence spojenou s přesvědčením, že „vlk se musí naučit, že ovce bolí“. Preventivní opatření (pořízení elektrických ohradníků a/nebo pasteveckých psů) je hrazeno do výše 80 % nákladů, a to z národních dotačních programů v rámci podpor zemědělství. Za minimální oplocení se považuje 90cm elektrický ohradník, který je podle výzkumu účinné doplnit ve výšce 120cm dodateč-

nou páskou. Zvláštní pozornost je věnována i správné instalaci a údržbě, k čemuž ministerstvo vydává množství informačních materiálů. Pastevečtí psi, na které by chovatel mohl žádat dotaci, musejí mít prokázaný původ z pracovní linie (tzn. rodiče, kteří již byli v ochraně stád aktivní), přičemž péče o ně se majitelům nehradí. Ročně se celkové náklady na prevenci pohybují ve výši 300 000 eur (stav z ledna 2018). Zájemcům o podporu je k dispozici zmocněnec zabývající se touto tematikou,

schopný informovat o možnostech a náležitostech správného provedení opatření.

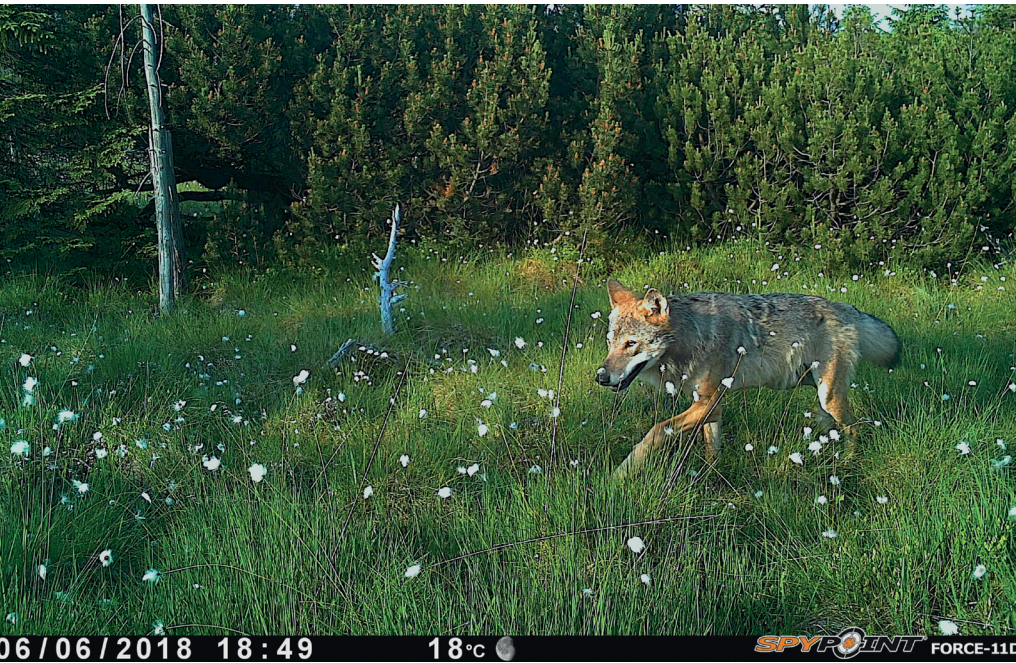
Poslední jmenované bývá největším problémem. V roce 2017 bylo z 67 útoků vlka na hospodářská zvířata odškodněno pouze 41 (náklady asi 20 000 eur). Ve 26 případech, které nebyly vyhodnoceny jako dostatečně zabezpečené, byla pastvina buď oplocena jen částečně, nebo byl ohradník moc nízký (pod 90 cm), bez proudu, nebyl uzemněn nebo bylo zvíře uvázáno. Náhrady škod se v Sasku poskytují ve všech případech, v nichž nemohl být vlk vyloučen, a zahrnují také všechny vedlejší náklady související se vzniklou škodou – např. nájem brigádníků hledajících zbytky stržených zvířat, kafilérii, veterináře. Náhrady škod se vyplácejí v období 9–10 týdnů po události, přičemž ideální termín představuje 6 týdnů.

Škody jsou od roku 2012 posuzovány vyškolenými osobami z okresních úřadů ochrany přírody. Tato situace, kdy škody hodnotí úředník, který může být jistým způsobem spřízněn s poškozeným chovatelem, vedla v nedávné době k úvahám o změně systému. Možným řešením problému se zdá být zaměstnání několika nových posuzovatelů na státní úrovni, kteří budou více navázáni na ministerstvo.

O tom, že problematika náhrad škod je složitým procesem, svědčí neustále probíhající diskuse mezi chovateli a rozhodujícími orgány. Důvodem, že vše více méně klapě, jsou dobré vztahy se Svazem chovatelů ovcí a koz. Abychom ale nemalovali vše jen narůžovo, musíme zmínit, že i tady se najde obec, v níž to s ochranou stád od začátku nevychází, a dlouho trvalo, než se její obyvatelé uvolili kromě navyklého uzavírání hospodářských zvířat začít používat vůbec nějaká preventivní opatření. Dodnes tu proto dochází k relativně vysokým škodám, kvůli kterým se dokonce v obci aktivizovalo hnutí, jemuž se podařilo nasbírat 18 000 podpisů za Sasko bez vlků.

Kontaktní kancelář informuje

Jak vyplývá z výše uvedených řádků, mají v Sasku rozsáhlou problematiku vlka také pečlivě strukturovanou. I když mnoho částí těchto struktur se vyvinulo živelně s tím, jak

Vlk zaznamenaný na jaře 2018 v Krušných horách. Zdroj: SpyPoint 11D, © 2018 OWAD

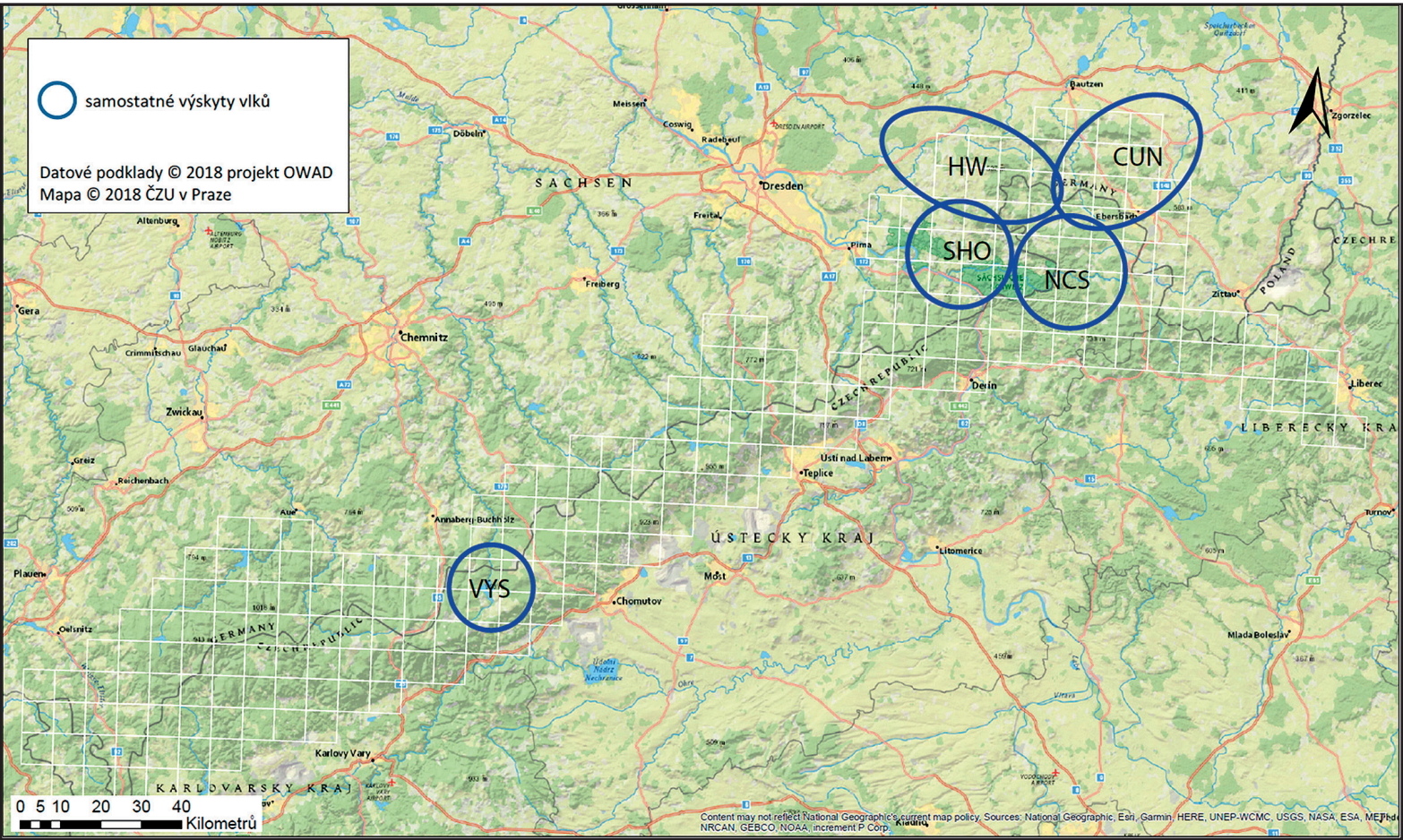

Vlčí rezidentní pár při obchůzce svého teritoria v zimě 2018 v Krušných horách. Zdroj: SpyPoint 11D, © 2018 OWAD

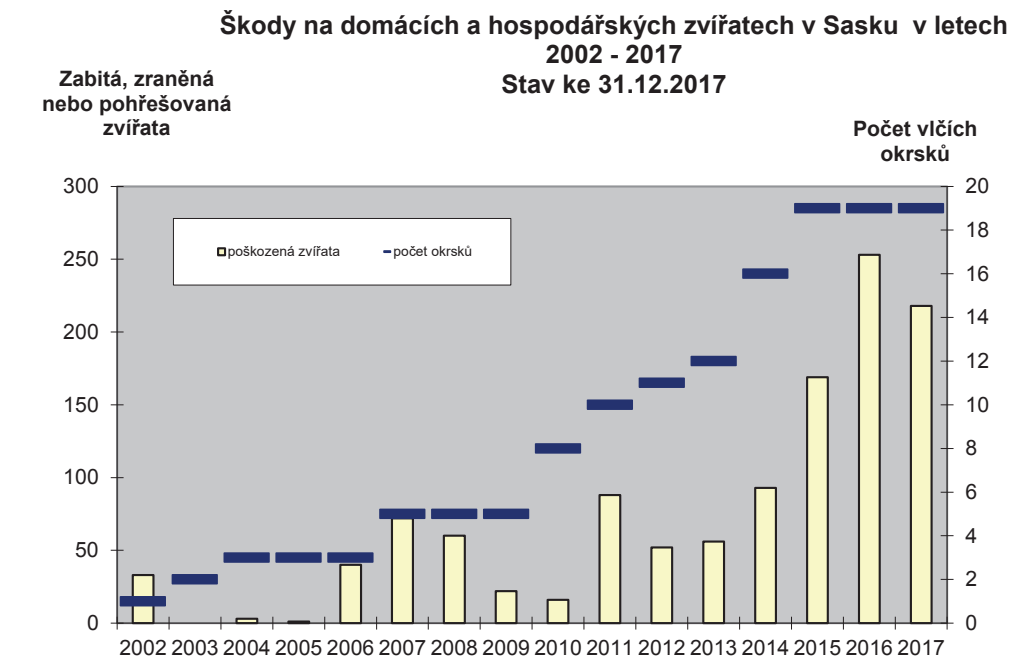
se v Horní Lužici vlci šířili, dnes působí velmi profesionálně a s jasným zadáním. Nejinak je tomu v oblasti práce s veřejností, která je vnímána jako naprosto základní a nezbytná preventivní podmínka pro přijetí vlka společností a pro snižování jeho konfliktů s lidmi.

Kontaktní kancelář² v obci Rietschen zajišťuje koordinaci aktivit stanovených v MP.
² <https://wolf-sachsen.de/de/>

Podstatnou většinu její činnosti tvoří osvěta. Hlavními tématy v práci s veřejností je vyvracení mýtů, že vlci pouze škodí, že nepatří do kulturní krajiny, že jsou nebezpeční pro člověka a že ztrácejí svou vrozenou plachost. Snaží se i mírnit obavy, že vlčí problémy se budou stupňovat, protože vlků bude přibývat, a proto je nutné je začít lovit. Pro objektivní informování o tom, jaký vlk vlastně je a co potřebuje k životu,

Přehled území projektu OWAD (bílé kvadráty velikosti 5 × 5 km) s vyznačenými potvrzenými výskyty vlků v zimní sezoně 2017/2018. Zdroj OWAD

Škody na domácích a hospodářských zvířatech v Sasku v letech 2002–2017, stav k 31. 12. 2017; z grafu vyplývá, že počet škod na domácích či hospodářských zvířatech není úměrně závislý na počtu vlčích ohrádek. Zdroj André Klingenger/LUPUS

pořádá kancelář ročně stovky akcí a okresní úřady ochrany přírody organizují další. Velký důraz je kladen na práci s dětmi. Alfou a omegou práce s veřejností zůstává otevřenost a objektivita. Díky tomu existuje i celoněmecká stránka www.dbb-wolf.de, která přehledně informuje o početnosti vlků v jednotlivých spolkových zemích, plánech péče o ně, počtech nalezených mrtvých vlků, příčinách jejich úmrtí a samozřejmě o vlkovi samotném. Hlavním nástrojem, jak veřejnost zbavit neopodstatněného strachu z velké šelmy, se stal již v úvodu zmiňovaný MP.

Principy saského monitorování

Důležitou aktivitou v MP je i monitorování vlků, jehož cílem je hlavně popis aktuálního rozšíření či výskytu vlků. Principiálně monitorování operuje s termínem tohotočasně obsazené teritorium. To může být obsazeno jedincem, párem či smečkou. Kompetence k monitorování má odborná organizace LUPUS. Metodicky je sledování založeno na představě, že rostoucí počet vlčích výskytů nebude možné uskutečňovat pravidelným plošným monitorováním,

takže je třeba jej zajistit na dobrovolnické bázi různých zkušených osob. Tomu odpovídá i práce s nálezy vlků, tvořícími základ monitorovacího systému.

Monitorování výskytu vlků probíhá na základě sběru, evidence, parametrizace a verifikace pobytových nálezů. Zahrnuje vzorky trusu, moči, srsti (např. na plotech či stromech), fotografie z fotopastí, záznamy stopních drah nebo doklady o kořisti. Nej důležitější prvek nálezů představuje jejich důkladná dokumentace – fotografie s měřítky, propracované formuláře a centrální systém shromažďování dat o nálezech. Všechny nálezy jsou na základě jasných parametrů klasifikovány a je jim přidělena důvěryhodnost podle škály SCALP (data třídy C1 jsou vysoce důvěryhodná, data třídy C2 či C3 jsou důvěryhodná méně a méně). Pro každý druh nálezu jsou parametry nastaveny pochopitelně jinak, ale vždy tak, aby pomohly doložit míru spolehlivosti, zda je původcem nálezu vlk či nikoliv. Významným pomocníkem v prokazování jsou hojně využívané molekulární analýzy, jednotně shromažďované laboratoři v Gelnhausenu, pracovišti proslulého Senckenbergova přírodovědeckého muzea ve Frankfurtu nad Mohanem.

Kouzlo parametrizace všech nálezů je v tom, že obdržíme klasifikovaná data se známou mírou spolehlivosti. Druhé kouzlo přístupu je, že údaje mohou sbírat různé osoby (dobrovolníci, ochranáři, lesníci či myslivci). Finální verifikaci všech nálezů ovšem provádí jen úzká skupina specialistů. Díky tomuto procesu lze pak jasně odlišit nálezy nezpochybnitelně dokládající přítomnost vlků od málo důvěryhodných. Jedním z hlavních výstupů monitorování v Sasku je každoroční podzimní mapa výskytu vlků, mající zásadní managementový význam. Kvalitní monitorování, a tedy hodnověrné prokazování přítomnosti vlků v Sasku má, jak již bylo řečeno, zásadní dopad na způsob řešení náhrad škod, způsobených soukromým vlastníkům.

Saské monitorování v severních Čechách

Leitmotivem projektu OWAD je inspirovat české „vlčí“ prostředí přeshraničními vli-

Ovce zabitá vlky v Doubici na hranicích NP České Švýcarsko (září 2018), v tomto roce šlo již o třetí útok vlků na farmu. Foto Aleš Vorel

Kůzle zabitá vlky v Doubici na hranicích NP České Švýcarsko (září 2018). Od listopadu 2018 je tento chov zabezpečen el. ohradníkem a pasteveckými psy. Foto Aleš Vorel

V Sasku podporují pořízení jednoho ze dvou plemen pasteveckých psů – pyrenejského horského nebo maremnského-abruzzského pasteveckého psa. Prvně zmíněný zde chrání své stádo. Foto Linda Blättler

vy a zkušenostmi. Sasko má dlouholetý a úspěšný přístup, jak celému komplexu návratu vlků čelit. Jednou z metod, které jsme zamýšleli přenést a ověřit alespoň v severočeském prostředí, je právě objektivní parametrické monitorování. Jednak proto, aby na obou stranách česko-saské hranice probíhal monitoring podle jednoho schématu. Za druhé proto, že se nám zdá koncept parametrizace nálezů využitelný pro značné území s velkým počtem vlčích výskytů. Za předpokladu dalšího růstu početnosti a prostorového rozšiřování populace vlků v ČR nebude stát schopen zajistit, financovat a spolehnout se na plošné a systematické monitorování prováděné jednou specializovanou skupinou. Naopak jasně ukotvená spolupráce ochrany přírody s množstvím dobrovolníků podle zásad občanské vědy za transparentně daných parametrů práce může zajistit trvalý monitoring druhu v celé ČR na vcelku přijatelné úrovni spolehlivosti.

Projekt OWAD za počáteční sezonu již přinesl první výsledky v praktické rovině (doložení vlků v území) i na filozofické

úrovni (osvědčila se parametrizace dat sebraných dobrovolníky). V projektové oblasti se podařilo v sezoně 2017/2018 zaznamenat výskyt tří stávajících saských smeček, které významně zasahují na české území. Dále jsme též potvrdili dvě nové smečky, které operují dominantně na území ČR (na území NP České Švýcarsko a na Chomutovsku v Krušných horách). Výhodou aplikace saského monitorování na našem území byla naprosto bezproblémová kompatibilita nálezů sebraných na české a saské straně, což se hodilo zejména při hodnocení výsledků za danou sezonu. Osvědčil se ovšem i princip sběru a parametrizace nálezů spolupracovníky projektu (lesníky z Krušnohorská), kdy jsme po proškolení zájemců o monitoring obdrželi kvalitně dokumentované nálezy.

Cílem testování saského monitorování v našem projektu je ukázat, jak může fungovat jednotný systém sběru, dokumentace a evidence nálezů. Jsme přesvědčeni, že uvedená metodika může zajistit přístup k hodnověrným a celoplošným datům o recentním výskytu vlků v ČR. Druhým přino-

sem může být kompatibilita dat a přístupů na česko-německých hranicích (oblast celých Sudet), kde lze v budoucnu očekávat intenzivnější osídlení zmiňovanou psovitou šelmou.

Inspirace pro ČR

Právě vzhledem k rychlému vývoji v šíření vlků na území ČR vyvstala i u nás potřeba klíčového metodického dokumentu jako základního nástroje pro prevenci a řešení konfliktů spojených s přirozenou přítomností vlků v naší kulturní krajině. Během léta 2018 zpracovala AOPK ČR ve spolupráci s dalšími organizacemi návrh základního textu Programu péče o vlka obecného, vycházející ze dvou předchozích neschválených verzí programů péče o velké šelmy. Na základě dohod s MŽP byl návrh přepracován a doplněn o aktuální údaje a doposud získané zkušenosti. Na českém Programu péče se stále pracuje a v prosinci bude představen veřejnosti s možností ho připomínkovat. V rámci projektu OWAD vznikly i webové stránky www.navratvlku.cz, jejichž cílem je o vlčích v ČR přehledně a jasně informovat dotčené skupiny obyvatel i širokou veřejnost.

Management vlků je komplexní záležitostí

Je jasné, že management tak konfliktního druhu, jakým vlk je, skutečně vyžaduje nasazení celé plejády metod a přístupů. Na saském příkladu můžeme demonstrovat, že management vlků představuje komplexní záležitost, která propojuje biologii a konkrétní ochranu přírody s legislativou a také sociologií a pedagogikou. Čím profesionálnější je tento komplex nastaven, tím účinnější ochrana se vlku poskytuje.

Ochrana přírody na jedné straně vyžaduje od společnosti, aby vlka akceptovala. Na druhé straně ale musí společnost umět zajistit funkční systém managementu druhu, jenž pracuje s přesnými a objektivními informacemi. A zároveň umí účinně a rychle pomoci skupinám, ve kterých mohou vůči vlkovi vznikat konflikty – a to až už reálné, nebo domnělé. To by měl být cíl všech, kteří usilují o trvalý návrat této šelmy do České republiky.